

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту

“ _____ ” _____ 2023 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ **Прокопчук О.Т.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Виконав – студент II курсу,
групи 21 м-ф
освітньої програми «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»

Мельник Володимир Ігорович

Науковий керівник – к.е.н., доцент

Улянич Юлія Василівна

Умань 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра _____

Освітня програма _____

Спеціальність _____

(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

 (підпис) (ініціали, прізвище)

2023р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту _____
 (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від “ ____ ” _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Перелік питань, які потрібно розробити

5. Перелік графічного матеріалу

6. Консультанти розділів роботи

Реферат
на кваліфікаційну роботу магістра
«КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ»
студента факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету садівництва
(спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, освітній
рівень «Магістр»)
Мельника Володимира Ігоровича

Банківська система виступає генератором обігу грошової маси в економіці, надійним джерелом запозичень та вкладень. Нині коли Україна зіткнулася з війною, втратою людей, руйнуванням інфраструктури, банківський сектор теж не витримує. Проте, ми розуміємо, що після перемоги українську економіку потрібно буде швидко реанімувати. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба ґрунтовних досліджень з цього приводу. Розробка пропозицій і рекомендацій, які допоможуть якомога швидше стабілізувати українську фінансову систему, є актуальною. Дослідження діяльності банківського сектору за період повномасштабного вторгнення допоможуть прогнозувати дії у разі стресових ситуаціях, а також розробити можливі сценарії виходу з кризи та обрання вектора швидкого відновлення в післявоєнні часи.

Загальний обсяг роботи складає 51 сторінка друкованого тексту. Робота містить 6 таблиць, 14 рисунків. Кількість використаних джерел складає 53 найменування.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження явища кредитного ризику в банківській системі України та визначення факторів, які впливають на нього.

Перший розділ кваліфікаційної роботи – теоретичний. в ньому розкривається поняття кредитного ризику.

Другий розділ – практичний. в ньому проаналізовано кредитний ризик української банківської системи під час воєнного стану.

Третій розділ кваліфікаційної роботи містить оцінку стійкості банків України та пропозиції подальшого розвитку банківської системи україни.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних проблем кредитного ризику банківської системи України. В роботі досліджено поняття кредитного ризику, здійснено аналіз кредитного ризику в банківській системі України, проведено оцінку стійкості банків України та запропоновано напрями розвитку банківської системи України.

Ключові слова: ризик, банківська система, стійкість, система ризиків банків, оцінка, непрацюючі кредити, активи.

Summary

The qualification work is devoted to the study of theoretical, methodical and practical problems of credit risk in the banking system of Ukraine. The work examines the concept of credit risk, analyzes credit risk in the banking system of Ukraine, assesses the stability of Ukrainian banks and suggests directions for the development of the banking system of Ukraine.

Key words: risk, banking system, stability, bank risk system, assessment, non-performing loans, assets.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ І. ПОНЯТТЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ	8
РОЗДІЛ ІІ. АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	16
2.1. Загальна характеристика кредитного ризику української банківської системи	16
2.2. Аналіз кредитного ризику банківської системи України в період воєнного стану.....	27
РОЗДІЛ ІІІ. ОЦІНКА СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	38
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Нині банки у зв'язку зі специфікою своєї діяльності займають особливе місце в ринковій економіці та значно впливають на розвиток суспільства і економіки країни. Входження України до світового конкурентного середовища посилило для вітчизняних банківських установ вимоги щодо підвищення конкурентоспроможності та ефективності надання фінансових послуг. Військово-політичні фактори значно ускладнили економічну ситуацію в Україні, сприяли поглибленню економічної кризи, зростанню дефіциту державного бюджету, скороченню ділової активності суб'єктів господарювання. Негативні фінансово-економічні процеси, пов'язані з воєнною агресією в Україні, такі як проблеми ліквідності власних активів, збитковості діяльності, суттєве звуження клієнтської бази, запустили процеси переформатування роботи банківських установ, що суттєво відобразилось на отриманих ними фінансових результатах. Оскільки функціонування будь-якого банку і його успішна діяльність залежить від вміння приймати рішення, які дозволяють забезпечити на належному рівні ліквідність, прибутковість і захист від негативного впливу банківських ризиків, актуальним в сучасних умовах функціонування економіки є отримання позитивного фінансового результату за умов сприятливого рівня ризику. У зв'язку з цим, аналіз стану банківської системи дозволить виявити напрями подальшого розвитку банківських установ, що зумовлює актуальність теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження явища кредитного ризику в банківській системі України та визначення факторів, які впливають на нього.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

- дослідження сутності поняття кредитного ризику в банківській діяльності;

- дослідження регуляторного середовища кредитного ризику в банківській системі України;
- проаналізувати динаміку показника кредитного ризику в банківській системі України;
- визначити причини та передумови реалізації кредитного ризику в банківській системі України;
- здійснити аналіз кредитного ризику банківської системи України в період воєнного стану;
- провести оцінку стійкості банків України;
- запропонувати рекомендації щодо подальшого розвитку банківської системи України.

Об’єктом дослідження є банківська система України.

Предметом дослідження є кредитний ризик банківської системи України.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнотеоретичні методи. Метод узагальнення використовувався для виділення основних тенденцій явища кредитного ризику в банківській системі України. Метод наукового абстрагування використовується для вивчення суто кредитного ризику та його ролі в банківській системі, зокрема через абстрагування від інших ризиків, які виникають при здійсненні банківської діяльності. Метод аналізу та синтезу використовується для дослідження факторів, що визначають кредитний ризик в банківській системі України. За допомогою абстрактно-логічного методу – обґрунтовано і викладено висновки та пропозиції стосовно подальшого розвитку банківської системи України.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є праці вітчизняних і зарубіжних науковців, провідних вчених та практиків у сфері банківської системи.

РОЗДІЛ І. ПОНЯТТЯ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Банківська діяльність пов'язана із ризиковістю та характеризується впливом на неї широкого спектра банківських ризиків, що взаємопов'язані між собою. Оскільки зазвичай найбільшу частку в активах банку займають кредити, що надані клієнтам, і процентний дохід банку є основним видом його доходу, то значущість кредитного ризику є ключовим аспектом функціонування банківської установи.

У Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями кредитний ризик трактується як «розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента» [2].

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Фінансові інструменти» містить таке його визначення: «імовірність втрат однієї зі сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною» [3].

Так, у методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків» кредитний ризик визначається як «наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання» [4].

Категорія «кредитний ризик» розглядається: як можливість (ймовірність) несвоєчасної сплати або несплати відсотків за кредитом та/або суми кредиту, падіння прибутків або зазнання збитків внаслідок неплатоспроможності позичальника, падіння вартості банківських активів; як наслідок несплати кредиту та відсотків за ним, порушення зобов'язань; як сукупність несприятливих подій; як невпевненість кредитора у позичальнику. Основні підходи науковців до трактування сутності категорії «кредитний ризик» наведено в табл. 1.1

Таблиця 1.1

Трактування сутності поняття «кредитний ризик» науковцями

Автор(-и)	Визначення поняття «кредитний ризик»
О. Криклій, Н. Маслак [49, с. 12]	Це ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників
А. Лобанов, А. Чугунов [18, с. 602]	Ризик того, що зобов'язання не будуть виконані перед банком у результаті фінансових ускладнень або небажання позичальника розрахуватися за кредитом
А. Сондерс, Л. Аллен [52, с. 227]	Ризик, пов'язаний із кредитною діяльністю, можна визначити як брак упевненості щодо вчасного та повного повернення кредитних коштів контрагентом банку
Базельський комітет з питань банківського нагляду [52]	Можливість того, що позичальник банку або контрагент не виконає своїх зобов'язань згідно з узгодженими умовами
О. Дзюблюк, Л. Прийдун [7, с. 51–52]	Грошове вираження наслідків порушення позичальником взятих на себе зобов'язань перед кредитором, що виявляється в неможливості внаслідок дії зовнішніх та внутрішніх чинників дотримання графіка повернення наданої на тимчасовій і платній основі вартості в належних обсягах, що спричиняє недоотримання кредитором запланованого рівня доходів від здійсненої операції
О. Прядко, Г. Цегелик [10, с. 52]	Ймовірність виникнення збитків внаслідок недотримання суб'єктами кредитних відносин параметрів кредитної угоди, що може призвести до неповернення основного боргу та сплати процентів за ним
Т. Косова, О. Циганов [16, с. 356]	Міра (ступінь) невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати своїх зобов'язань і при цьому не вдасться скористатися забезпеченням повернення

	позичених коштів
Є. Супрунович [36, с. 33]	Ризик порушення боржником умов договору чи іншого методу невиконання зобов'язань
І. Прокопенко [34, с. 151]	Можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини його акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальників погашати й обслуговувати борг
М. Бондарчук, І. Алексєєв, Л. Кльоба [4, с. 96]	Імовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків за користування кредитом, які належать до сплати, у терміни, визначені кредитним договором
Дж. Сінкі [15, с. 565]	Це вірогідність неповернення взятої позики позичальником
О. Кириченко [1, с. 248]	Можливість того, що в певний момент у майбутньому вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним чи несвоєчасним) цих активів. Невпевненість кредитора в тому, що боржник буде спроможний і збереже наміри виконати свої зобов'язання відповідно до строків та умов кредитної угоди

Кредитний ризик не лише посідає основне місце в структурі банківських ризиків, але тісно взаємопов'язаний з іншими видами ризиків, рис. 1.1.

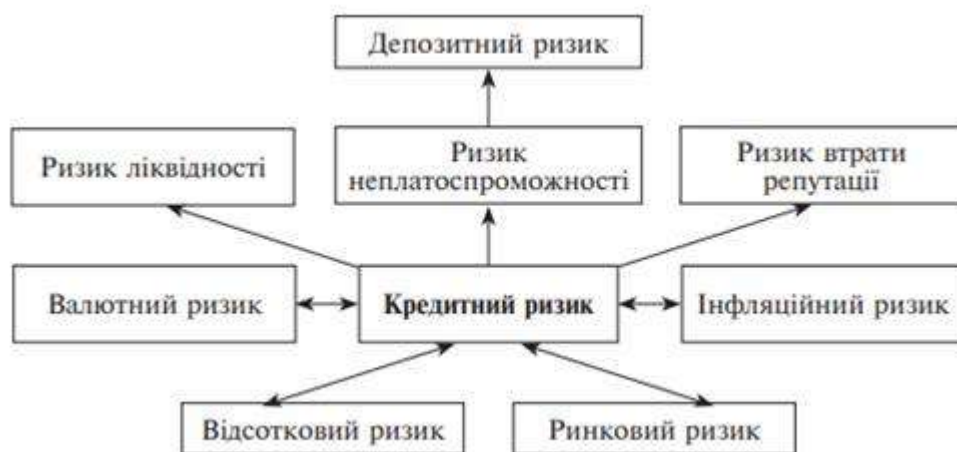

Рис. 1.1. Кредитний ризик у системі ризиків банку

В цілому кредитний ризик визначається як об'єктивно наявна можливість зазнати фінансові втрати внаслідок невиконання клієнтом своїх зобов'язань перед банком (ризик кредитних збитків). Цей ризик стосується

ситуації, коли клієнт банку – внаслідок погіршення його фінансової ситуації, зниження або повної втрати кредитоспроможності чи надійності – частково або повністю не виконує вчасно свої зобов'язання перед банком. Фактори, які впливають на кредитні ризики банку, можна поділити на:

а) фактори зовнішнього середовища банку, які виникають на макрорівні (законодавчі й нормативно-правові, економічні, політичні, непередбачувані) та мезорівні (безпосередньо пов'язані із позичальником, гарантом, поручителем, страховиком);

б) фактори внутрішнього середовища банку, що спричинені недосконалістю або помилковістю у прийнятті управлінських рішень, методологічними порушеннями кредитного процесу, інформаційними збоями тощо.

Найпоширенішими серед банківських ризиків є кредитні ризики, які класифікуються за різними ознаками. Різні підходи до видової класифікації кредитного ризику представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Підходи до класифікації основних видів кредитного ризику

Автор(-и)	Види кредитного ризику
Класифікація кредитного ризику за функціональною характеристикою	
Я. Благодир [17]	Кредитний індивідуальний ризик. Кредитний портфельний ризик. Кредитний ризик щодо банку-позичальника. Кредитний ринковий ризик. Кредитний балансовий ризик
О. Серебрякова [18]	Ризик кредитоспроможності позичальника. Валютний ризик. Процентний ризик. Інфляційний ризик. Ризик непогашення кредиту. Ризик ліквідності. Ризик забезпечення кредиту. Діловий ризик
Класифікація ризику за охопленням клієнтської бази банку	
О. Притоманова [33]	Ризик конкретного позичальника.

	Ризик портфеля кредитних вкладень
Л. Бондаренко [3]	Індивідуальний кредитний ризик. Портфельний кредитний ризик
О. Криклій, Н. Маслак [17]	Індивідуальний кредитний ризик (ризик конкретного позичальника). Портфельний кредитний ризик (ризик портфеля)

В таблиці 1.3 наведено джерела походження та види кредитного ризику.

Таблиця 1.3

Класифікація кредитного ризику за джерелом його походження

Група ризику	Вид ризику	Характеристика джерела
Зовнішні ризики	Макрорівень	
	Економічний	Падіння рівня життя, інфляційні процеси, криза
	Політичний	Політична нестабільність всередині країни та зовнішньополітичні проблеми
	Нормативно-правовий	Зміна вимог НБУ, недосконалість або несприятливі зміни законодавства
	Непередбачуваний	Пов'язаний з форс-мажорними ситуаціями
	Мезорівень	
	Фінансовий ризик	Фінансова неспроможність позичальника (гаранта, страховика) виконувати свої зобов'язання перед банком
	Ризик відповідальності	Небажання позичальника (гаранта, страховика) нести відповідальність за своїми зобов'язаннями
Внутрішні ризики	Ризик забезпечення	Пошкодження чи знищення предмета застави, неможливість його реалізації
	Мікрорівень	
	Управлінський ризик	Умисні помилки, зловживання персоналу банку
		Помилки персоналу через брак досвіду, професійності
		Методологічні та інформаційні порушення тощо

Джерел виникнення кредитного ризику в банку є безліч, всі вони пов'язані з ризиками: позичальників, гарантів, страховиків; стихійних лих; предметом застави. Сам ступінь кредитного ризику залежить від дії факторів зовнішнього середовища, які пов'язані з діяльністю та платоспроможністю їх позичальників, і факторів внутрішнього середовища, що пов'язані з напрямками кредитної політики, яку проводить банк, і внутрішньої нормативної бази щодо управління кредитним ризиком у банку [24].

Виділяють окремі підвиди кредитного ризику, з яких найважливішими є такі:

1) ризик концентрації – ризик значної концентрації кредитних втрат у зв'язку з наявністю в банку значного обсягу кредитної експозиції окремих клієнтів чи групи осіб, пов'язаних організаційно чи капіталом, або групи клієнтів, чутливих до змін спільних чинників ризику, передусім економічних (наприклад, ситуації в галузі, географічного розташування, пов'язаності між суб'єктами господарювання, тощо);

2) залишковий ризик – ризик меншої, ніж очікувано, ефективності інструментів обмеження кредитного ризику, які використовує банк (зокрема забезпечення), спричиненої наявністю інших вторинних ризиків, пов'язаних із застосуванням таких інструментів (наприклад, операційного ризику, ринкового ризику, ризику ліквідності).

Крім того, на кредитний ризик мають непрямий вплив ризики, наслідком яких є негативний вплив на можливість поточного обслуговування клієнтом його зобов'язань перед банком:

1) ризик валютного курсу – ризик зростання розміру зобов'язань клієнта в результаті несприятливих змін валютних курсів;

2) ризик процентної ставки – ризик зростання зобов'язань клієнта в результаті несприятливих змін процентних ставок.

Для врахування особливостей виникнення та прояву кредитного ризику та з метою ефективного застосування методів управління ним кредитний ризик доцільно розглядати на таких ієрархічних рівнях:

- індивідуальний – передбачає аналіз, оцінку та мінімізацію кредитного ризику на рівні конкретного кредиту чи позичальника;

- портфельний – застосування різних способів управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.

До методів управління індивідуальним кредитним ризиком належать:

- а) аналіз кредитоспроможності позичальника;
- б) аналіз та оцінка кредиту;
- в) структурування позики;
- г) документування кредитних операцій;

д) контроль за наданим кредитом та станом застави.

На рівні кредитного портфеля найбільш розповсюджені такі методи управління кредитним ризиком:

- а) формування резервів;
- б) лімітування кредитів;
- в) диверсифікація кредитів;
- г) сек'юритизація активів тощо.

Для отримання прибутку банківським установам потрібно не уникати кредитного ризику, а якісно управляти ним, адже від цього залежить ефективність банківської діяльності й фінансова безпека, оскільки неповернення кредиту відбивається на стані власного капіталу банків та на результатах їх функціонування.

Кредитні операції займають найвагомішу частку серед усіх банківських послуг і, відповідно, є дуже ризиковими й потребують доцільного обрання методу управління кредитним ризиком і коректної та виваженої кредитно-ризикової політики банку.

Кредитний ризик можна трактувати як імовірність невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком через фінансові труднощі. Кредитні ризики є найпоширенішими серед банківських ризиків, які класифікують за різними ознаками. Доцільно класифікувати види кредитного ризику залежно від факторів, які впливають на нього, або ж джерела його походження, зокрема: зовнішні ризики, що виникають на макрорівні (економічний, політичний, нормативно-правовий, непередбачуваний) та мезорівні (фінансовий, ризик відповідальності, ризик забезпечення), а також внутрішні ризики, що виникають на мікрорівні (управлінські ризики).

До підвидів кредитного ризику відносимо ризики, які мають прямий і непрямий вплив.

Прямий вплив має:

1) ризик концентрації – ризик значної концентрації кредитних втрат у зв'язку з наявністю в банку значного обсягу кредитної експозиції окремих

клієнтів чи групи осіб, пов'язаних організаційно чи капіталом, або групи клієнтів, чутливих до змін спільних чинників ризику, передусім економічних (наприклад, ситуації в галузі, географічного розташування, пов'язаності між суб'єктами господарювання, тощо)

2) резидуальний ризик – ризик меншої, ніж очікувано, ефективності інструментів обмеження кредитного ризику, які використовує банк (зокрема, забезпечення), спричиненої наявністю інших вторинних ризиків, пов'язаних із застосуванням таких інструментів (наприклад, операційного ризику, ринкового ризику, ризику ліквідності).

Ризики непрямого впливу зумовлюють негативний вплив на можливість поточного обслуговування клієнтом його зобов'язань перед банком, а саме: ризик валютного курсу та ризик процентної ставки.

Дослідження сутності кредитного ризику, причин його виникнення, факторів впливу та класифікації сприяє досконалішому розумінню його економічного змісту, що в подальшому дозволить розвивати методику управління кредитним ризиком банку.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика кредитного ризику української банківської системи

Відповідно до статті 8 Закону України № 679-XIV від 20.05.1999 «Про Національний банк України», однією з функцій Національного банку України (далі – НБУ) є здійснення «банківського регулювання та нагляду на індивідуальній та консолідованій основі». Також відповідно до статті 58 зазначеного вище Закону, «з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків, інших фінансових установ Національний банк у межах своїх повноважень відповідно до визначеного ним порядку встановлює для них обов'язкові економічні нормативи. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком» [12]. Таким чином, регулювання банківської діяльності в Україні, в тому числі в контексті кредитного ризику, здійснюється НБУ.

Паралельно з регуляторними вимогами до банків щодо оцінки кредитного ризику зі сторони НБУ, у своїй діяльності банки України також стикаються з вимогами щодо оцінки очікуваних кредитних збитків, що передбачені Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ), оскільки відповідно до пункту 2 статті 121 Закону України № 996-XIV від 16.07.1999 «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», банки зобов'язані складати свою фінансову звітність за МСФЗ [11]. Основним орієнтиром для НБУ в питанні здійснення наглядової політики щодо рівня кредитного ризику в банківській системі є рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду (далі – Базельський комітет) [2]. З метою визначення банками України розміру кредитного ризику за

активними банківськими операціями з урахуванням принципів і рекомендацій Базельського комітету, Постановою Правління НБУ №351 від 30.06.2016 (далі – Постанова №351) було затверджено «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» (далі – Положення про визначення розміру кредитного ризику, Положення) [32]. Відповідно до Постанови №351, починаючи з 03.01.2017 банки України повинні здійснювати розрахунок розміру кредитного ризику згідно з вимогами Положення про визначення розміру кредитного ризику. Відповідне Положення визначає порядок оцінки банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями та встановлює мінімальні вимоги до банків щодо визначення розміру очікуваних втрат (збитків) від реалізації кредитного ризику. Затвердження відповідного Положення направлене на забезпечення повної та своєчасної оцінки банками величини кредитного ризику.

Поширеним показником для позначення реалізованого кредитного ризику, є показник непрацюючих кредитів. Динаміка частки непрацюючих кредитів фінансової системи України, разом з динамікою кредитування, представлено на рис. 2.1. та табл. 2.1

Рис. 2.1. Динаміка обсягу кредитування та частки непрацюючих кредитів у загальному кредитному портфелі банків України

Таблиця 2.1

Частка непрацюючих активів у загальному кредитному портфелі банків України*

	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.02.2023	01.03.2023	01.04.2023	01.05.2023	01.06.2023	01.07.2023	01.08.2023	01.09.2023	01.10.2023
частка непрацюючих кредитів, %	54,54	52,80	48,40	41,00	30,00	38,10	38,24	38,48	38,79	39,29	39,12	38,94	39,26	38,48	37,87
у т.ч. банки:															
з державною часткою, з них	71,12	67,92	63,52	57,41	47,08	53,05	51,93	52,26	52,68	53,21	52,69	52,56	51,39	50,81	50,26
АТ КБ "Приватбанк"	87,64	83,35	78,38	73,95	69,92	69,21	67,48	67,52	67,51	67,14	66,47	65,52	64,49	63,43	61,92
з державною часткою крім АТ КБ "Приватбанк"	55,75	54,96	49,33	43,69	27,41	41,13	40,42	40,85	41,45	42,50	41,71	42,01	42,29	41,94	41,85
іноземних банківських груп	41,01	38,50	32,51	27,86	17,82	18,91	20,46	20,51	21,46	21,79	22,17	22,30	17,65	16,66	16,25
з приватним капіталом	24,08	23,01	18,57	14,56	9,43	23,60	23,75	23,72	22,47	22,44	22,21	21,04	21,16	20,15	18,98
неплатоспроможні	43,02	52,04	0,00	74,77	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Довідково: кількість банків, що надали звітність:	84	78	75	74	71	67	67	65	65	65	65	65	64	64	63

*За даними НБУ <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

Дані рис. 2.1 та таблиці 2.1 характеризують банківську систему України з відносно високим рівнем непрацюючих кредитів.

Агресія РФ та окупація територій України, що розпочалась ще у 2014 р., зумовила погіршення якості кредитного портфелю українських банків, в тому числі за рахунок втрати українськими підприємствами внутрішніх ринків збуту. Також значний негативний вплив на якість кредитів мали накопичені внутрішні проблеми банківської системи України [19].

У період 2014-2016рр. спостерігався значний рівень реалізованого кредитного ризику, що пояснюється значною концентрацією кредитування. Українські банки активно надавали кредити приватним компаніям, що об'єднані у великі фінансово-промислові групи. Надання кредитів учасникам відповідних груп створює додаткові ризики для банку, оскільки у разі нестабільності однієї з компаній групи, існує висока ймовірність виникнення

проблем у групі в цілому. Таким чином значна концентрація кредитування створює умови, за яких проблеми, що виникають в окремих фінансово-промислових групах, що кредитуються банком, мають вплив на платоспроможність всього фінансового сектору.

За оцінками НБУ, криза 2014-2016 рр. спричинила реалізацію ризику, пов'язаного з високою концентрацією кредитів, оскільки частка непрацюючих кредитів у найбільших груп позичальників станом на 01.04.2017 р. становила 75%, що було вищим від значення середнього по системі – 55%. Виникнення відповідного явища пояснюється кількома факторами.

По-перше, оцінка внутрішніх зв'язків великих фінансово-промислових груп була ускладненою через їх непрозору структуру. По-друге, банківська система України в період 2014-2016 рр. характеризувалась відносно низькими стандартами кредитування. Крім того, окремі банки видавали кредити на неринкових умовах, в тому числі здійснювали кредитування пов'язаних осіб. Відповідне явище передусім було характерним для банків, які кредитували фінансові-промислові групи, до яких належали самі. До того ж, відповідно до оцінок НБУ, близько 49% кредитної заборгованості бізнес-груп станом на 01.04.2017 р. припадало на заборгованість компаній, які фактично не проводили операційної діяльності [20].

Водночас додатковим стимулом для реалізації кредитного ризику протягом 2014-2016 рр. був значний обсяг валютних кредитів в кредитному портфелі українських банків [21].

В умовах значної девальвації національної валюти значно погіршилась платоспроможність позичальників, що отримували доходи в національній валюті та мали непогашені валютні кредити. Разом з шоками, що виникли поза банківською системою, високий рівень кредитної концентрації у великих бізнес-груп, кредитування пов'язаних сторін та значна частка валютних кредитів в кредитному портфелі банків стали основними

причинами реалізації кредитного ризику в період 2014-2016 рр., що спричинив тривалу нестабільність у фінансовому секторі країни.

У зв'язку зі значним накопиченням внутрішніх проблем банківської системи України, НБУ ініціював реформування банківського сектору, направлене на його оздоровлення та збільшення довіри економічних агентів. Так, з метою розуміння реальної якості активів в банківській системі регулятором протягом 2015-2016 рр. була ініційована діагностика ТОП-60 банків, що складали близько 98% активів банківського сектору. За результатом відповідного діагностичного обстеження НБУ зробив ряд висновків, серед яких, передусім, неадекватність відображення якості кредитного портфелю та визнання кредитних ризиків українськими банками. На відповідний результат НБУ відреагував запровадженням нового підходу до оцінки банками кредитного ризику за активними операціями, що затверджений постановою Правління НБУ від 30.06.2016 № 351, [22].

Важливою в контексті кредитного ризику подією в українській банківській системі стала націоналізація Приватбанку, що відбулася наприкінці грудня 2016 р. Рис. 2.2. показує місце Приватбанку в банківській системі України за показниками розміру кредитного портфелю та непрацюючих кредитів в динаміці.

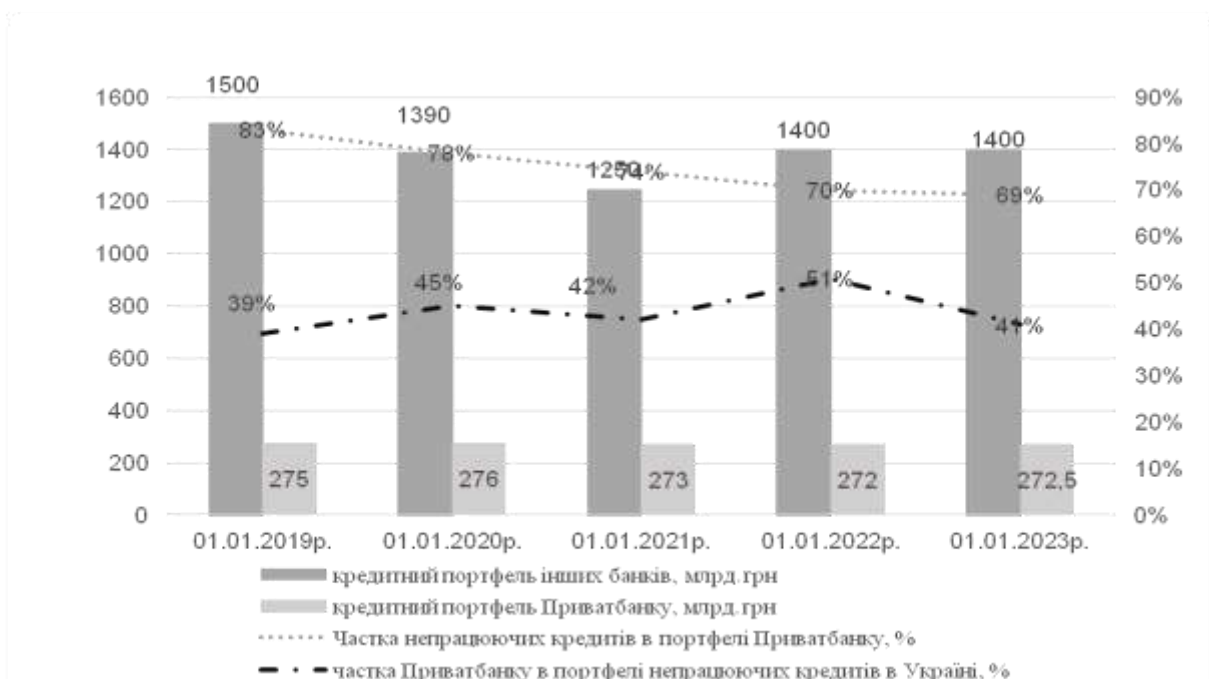

Рис. 2.2. Динаміка обсягу кредитного портфелю та частки непрацюючих кредитів Приватбанку

Що стосується Приватбанку при проведенні оцінки достатності капіталу НБУ було виявлена потреба банку в докапіталізації у розмірі 148 млрд. грн. Однак, акціонерами не було виконано план докапіталізації банку, що стало причиною його неплатоспроможності. В умовах системної важливості Приватбанку, його ліквідація як неплатоспроможного банку мала б надзвичайно негативні наслідки для економіки країни в цілому. З огляду на це, 18 грудня 2016 року Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про входження держави до капіталу Приватбанку [22, 23].

Націоналізація Приватбанку та затвердження НБУ нового підходу до оцінки банками кредитного ризику за активними операціями сприяла поступовому визнанню банками реальної якості активів.

Разом з тим, до 2017 р. при розрахунку частки непрацюючих кредитів використовувалась база, що включала в себе як балансові, так і позабалансові активи банку. Позабалансові активи банку, значна частка яких формувалась за рахунок відкличних кредитних зобов'язань, переважно враховувались як активи найвищої якості, що занижувало частку непрацюючих кредитів. Таким чином, починаючи з 2017 р. НБУ публікує дані щодо частки непрацюючих кредитів, що розраховується на основі лише балансових активів банку [24].

Також НБУ провів факторний аналіз для кількісної оцінки причин одноразового зростання показника непрацюючих кредитів у банківській системі України на початку 2017 р. Відповідно, визнання націоналізованим Приватбанком реальної якості активів призвело до збільшення загального показника частки непрацюючих кредитів на 15,1 в.п. Водночас, зміна бази для розрахунку частки непрацюючих кредитів та зміна методології визначення кредиту як непрацюючого стали причиною зростання загальної частки непрацюючих кредитів на 7,4 в.п та 2,1 в.п. відповідно[24].

Сама собою частка непрацюючих кредитів у банку малоінформативна . Важливо знати ще величину кредитного портфеля банку та абсолютний розмір кредитів, що не працюють.

1. На рис. 2.3. представлено 25 банків за величиною кредитного портфеля на 01.01.2023р.

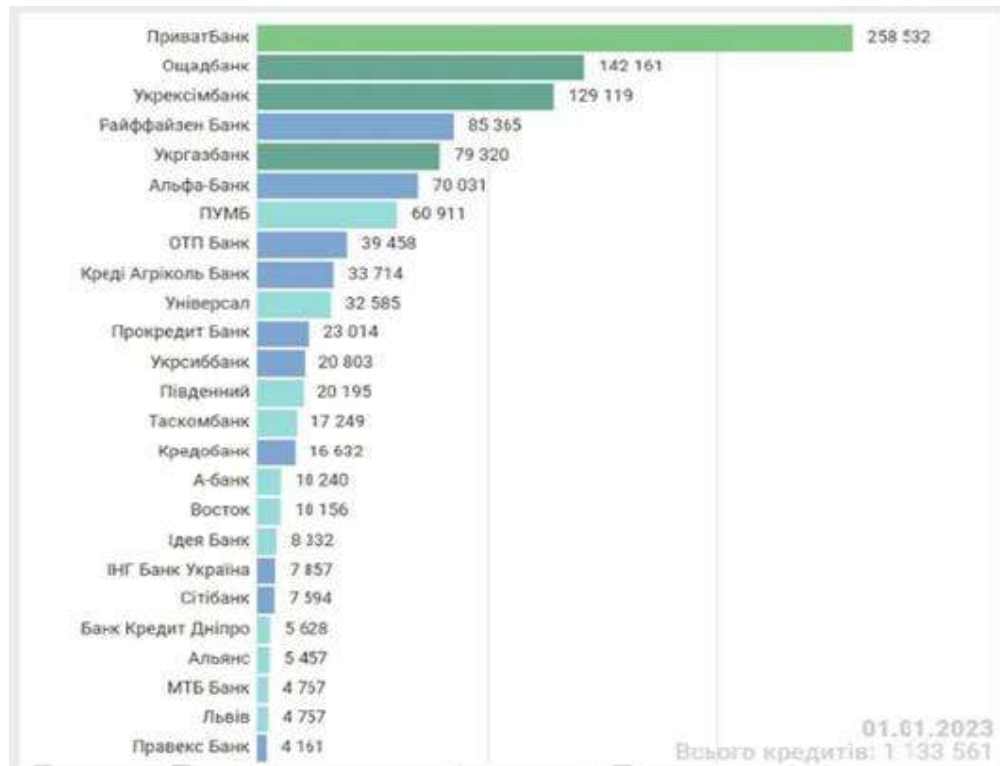

Рис. 2.3. 25 банків за величиною кредитного портфеля, млн.грн

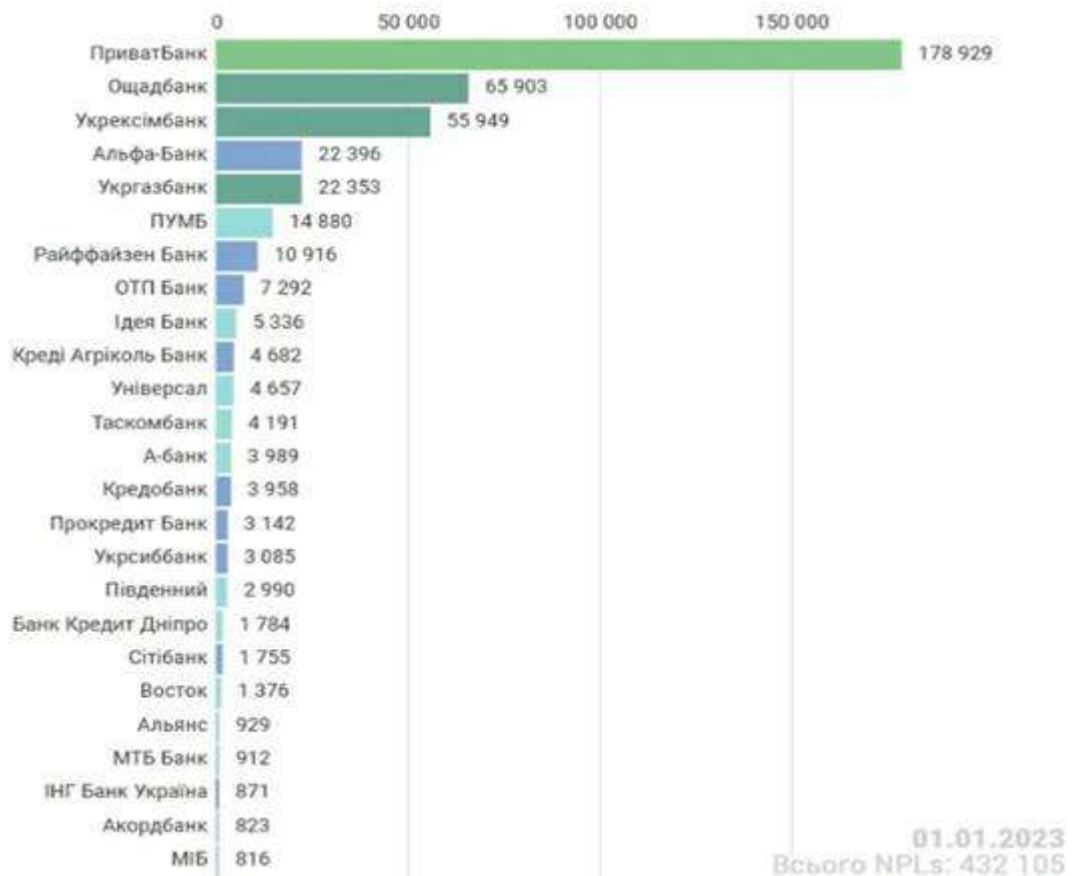

Рис. 2.4. 25 банків за сумою кредитів, що не працюють, млн.грн

На рис. 2.4. представлено 25 банків за сумою кредитів, що не працюють. Потрібно зазначити, що зростання частки непрацюючих кредитів призводить до:

2. Банк має збільшувати відрахування до резервів під такі кредити, тобто заморожувати частину своїх активів. Це зменшує його капітал, що відіграє роль своєрідної подушки безпеки.

2. Від кредиту, що не працює, банк не отримує відсоткового доходу. Якщо витрати банку перевищують його доходи він поступово втрачатиме ліквідності не зможе проводити навіть касові операції клієнтів.

Найбільш значне зростання рівню непрацюючих кредитів відбулося у групі банків з державною часткою, в тому числі у Приватбанку.

Після запровадження нових правил оцінки кредитного ризику, частка непрацюючих кредитів в банківській системі поступово скорочувалася за всіма групами банків.

За оцінками НБУ, у 2018 р. банкам вдалося відобразити майже всі збитки від погіршення якості кредитного портфеля. Разом з тим, у 2018 р. наступним етапом процесу реформування банківського сектору України стало запровадження НБУ щорічної оцінки стійкості банків. Проведення оцінки стійкості банківської системи регламентується положенням, що затверджене постановою Правління Національного банку від 22.12.2017 № 141, [25, 26].

Відповідно до Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України, оцінка стійкості банку складається з двох або трьох етапів:

1. Оцінка якості активів банку та розрахунок нормативів достатності капіталу з урахуванням результатів оцінки якості активів;
2. Екстраполяція результатів оцінки якості активів банку, розрахунок нормативів достатності капіталу з урахуванням екстраполяції та перевірки якості оцінки вартості майна. Розрахунок нормативів достатності капіталу з урахуванням екстраполяції та перевірки якості оцінки вартості майна.
3. Здійснення стрес-тестування за базовим та несприятливим макроекономічними сценаріями, розрахунок нормативів достатності капіталу з урахуванням стрес-тестування [26].

Реалізація усіх трьох етапів оцінки не є обов'язковою для всіх банків. В 2018 р. НБУ провів стрес-тестування (третій етап оцінки) для 24 найбільших банків за обсягом зважених на ризик активів, які становили близько 94% активів банківського сектору.

На рис. 2.5 представлена динаміка частки непрацюючих кредитів на початок у розрізі типів позичальників.

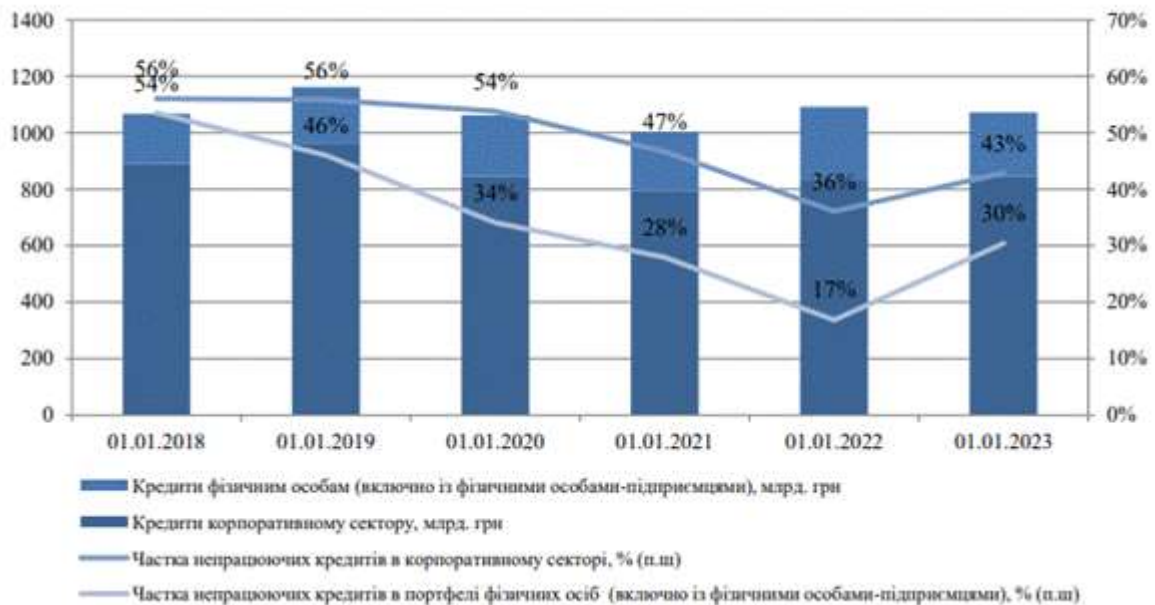

Рис.2.5. Динаміка частки непрацюючих кредитів за типом позичальника

Скорочення частки непрацюючих кредитів в цілому відбулося насамперед за рахунок скорочення показника частки непрацюючих кредитів в портфелі кредитів фізичним особам. Основною причиною відповідного скорочення стало різке збільшення бази для розрахунку частки непрацюючих кредитів, а саме кредитного портфелю фізичних осіб.

Станом на 01.01.2019р. кредитний портфель фізичних осіб був вищим майже на 16%, порівняно з його обсягом станом на 01.01.2018р. Відповідне зростання відбулося насамперед за рахунок зростання кредитів на поточні потреби.

За оцінками НБУ, відповідне стрімке зростання споживчого кредитування не створювало системного ризику для банківського сектору, водночас, стимулювало накопичення кредитного ризику в окремих банках. Разом з тим, у Звіті про фінансову стабільність (грудень 2018р.) регулятор визначає, що підхід банків до оцінки ризиків споживчого кредитування часто носить формальний характер з огляду на відсутність належної інформації про платоспроможність позичальника. НБУ відреагував на відповідну проблему посиленням вимог до оцінки банками кредитного ризику, зокрема

зобов'язавши їх використовувати дані з кредитного реєстру роздрібних позичальників при встановленні їх класу [27].

У 2019 р. якість корпоративного кредитного портфелю покращилась. Частка непрацюючих кредитів на кінець року скоротилась до 54%, при цьому абсолютний показник непрацюючих кредитів скоротився на 15%, порівняно з попереднім періодом. Ревальвація національної валюти вплинула на скорочення обсягу непрацюючих кредитів в іноземній валюті, водночас, державні банки розпочали програму реструктуризації корпоративних кредитів. Також у 2019 р. регулятор знову здійснив стрес-тестування окремих банків. Одним з ключових результатів відповідної процедури став висновок щодо можливого суттєвого зростання кредитного ризику банків в умовах настання кризи.

Відповідний висновок зроблений регулятором на основі кількох ключових факторів. Насамперед, стрес-тестування показало, що в разі настання кризи частина позичальників не матиме достатньо операційного ресурсу для виконання своїх зобов'язань перед банком. Водночас, історично кризові періоди в Україні характеризуються девальвацією національної валюти, що сприяє збільшенню боргового навантаження на позичальників разом зі скороченням рівня покриття кредиту заставою, оскільки вартість застави оцінюється в національній валюті. З огляду на це НБУ визначає необхідність подальшого зменшення концентрації кредитування та належної оцінки боргового навантаження на позичальника при видачі кредиту [28].

Банківська система України зустріла кризу пандемії з достатнім запасом міцності, що сприяло збереженню її стабільності. Впровадження НБУ заходів щодо оздоровлення фінансового сектору в передкризові роки, в тому числі, заходів щодо належної оцінки кредитного ризику, дозволило банківській системі уникнути проблем, що б поглиблювали кризу в економіці, а, навпаки, стати рушійною силою для відновлення економіки, ефективно виконуючи функцію розподілу фінансових ресурсів. Стійкість банківської системи забезпечувалась в тому числі за рахунок гнучкості регуляторних вимог НБУ,

проведення глибинних досліджень регулятором щодо системних ризиків, та завдяки швидкому реагуванню Національного банку на нові виклики. У 2021 р. корпоративний кредитний портфель банківської системи України зростав, водночас, частка непрацюючих кредитів скорочувалась

Абсолютний показник непрацюючих кредитів у корпоративному портфелі станом на 01.01.2022р. скоротився на 19%, порівняно з попереднім періодом. Зростання кредитування пришвидшувалось за рахунок зниження відсоткових ставок за кредитами. Оптимістична оцінка банками якості кредитних активів зумовила скорочення резервів за кредитами в порівнянні з кризовим періодом. У 2021 р. НБУ також проводив оцінку якості активів українських банків, за результатами якої регулятор підтвердив адекватність відображення банками кредитних ризиків. В цілому якість кредитного портфелю корпоративного сегменту продовжувала покращуватись з огляду на збільшення обсягів кредитування із застосуванням високих кредитних стандартів, а також за рахунок продовження списання державними банками непрацюючих кредитів [33]. Станом на 01.01.2022р. банківська система України мала високий рівень капіталу.

2.2. Аналіз кредитного ризику банківської системи України в період воєнного стану

24 лютого 2022 р. росія розпочала повномасштабну війну проти України. Військова агресія та її наслідки мали значний вплив на кредитний ризик банківської системи України. Як вже було зазначено, напередодні повномасштабного вторгнення банківська система була стійкою та достатньо капіталізованою. Одразу після початку повномасштабної війни НБУ ввів низку заходів, направлених на підтримку стійкості фінансового сектору України. Зокрема, відповідні заходи стосувалися певних пом'якшень у вимогах до оцінки банками кредитного ризику [38].

Відповідно до Постанови НБУ від 25 лютого 2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп», НБУ дозволив банкам не враховувати несплату за кредитами як прострочення протягом дії воєнного стану та на 30 днів після цього, якщо така несплата пов'язана з військовою агресією [38, 39].

Таким чином регулятор дозволив банкам пропонувати позичальникам кредитні канікули. Для створення можливостей реалізації програми кредитних канікул регулятор запровадив пом'якшення вимог до оцінки банками кредитного ризику, призупинивши відлік днів прострочення платежів та дозволивши не визнавати дефолт за реструктуризованими кредитами [36, 38].

Водночас, певна стабілізація економіки після її різкого падіння у березні 2022 р. створила умови для здійснення більш детального аналізу платоспроможності позичальників. В умовах суттєвої невизначеності, яка продовжувала існувати в економіці, платіжна дисципліна позичальників стала основним показником оцінки їх платоспроможності. Відтак, НБУ відновив вимогу щодо відліку днів прострочення платежів за кредитними зобов'язаннями позичальників. Для більш широкої реалізації відповідної

оцінки регулятором було збільшено перелік кредитних активів, що можуть оцінюватись на основі критерію своєчасності сплати [36].

У Звіті про фінансову стабільність НБУ (червень 2022 р.), регулятор акцентує увагу банків на необхідності зміни концептуального підходу до оцінки кредитного ризику корпоративних клієнтів. Внаслідок неочікуваного шоку, що спричинив різку зміну умов діяльності банків, оцінка кредитного ризику на основі історичної фінансової звітності позичальника втрачає свою актуальність.

Водночас, на період дії воєнного стану терміни подання аудійованої фінансової звітності позичальників корпоративного сектору подовжуються. Таким чином регулятор рекомендував банкам при здійсненні оцінки кредитного ризику робити акцент також на інших даних, зокрема оцінювати стан секторів економіки, в який здійснюють свою діяльність позичальники, враховувати фактор географічного розміщення бізнесу позичальника, обсягу його операційного грошового потоку (наприклад, за даними банківських виписок). В цілому регулятор рекомендував банкам своєчасно визнавати вплив негативних подій на діяльність боржника, користуючись усією наявною інформацією про відповідні події. Водночас, у Звіті про фінансову стабільність (червень 2022 р.) НБУ підкреслює фактичну незмінність оцінок банків щодо основних параметрів при розрахунку резервів за МСФЗ 9, попри значне погіршення макроекономічних умов та очікувань.

Таким чином регулятор також надав банкам рекомендації щодо необхідності оновлення моделей оцінки очікуваних кредитних втрат відповідно до МСФЗ 9 та приведення їх до адекватних реальності параметрів [36]. На рис. 2.6 зображена динаміка кредитування та частка непрацюючих кредитів в корпоративному портфелі банків у розрізі валют від 01 січня 2022 р. до 01 березня 2023 р.

Рис. 2.6. Динаміка кредитування та частка непрацюючих кредитів в корпоративному портфелі банків у розрізі валют

У червні банки почали активно визнавати непрацюючі кредити в національній валюті. Водночас, у першій половині 2022 р. гривневий корпоративний портфель продовжував зростати. Пожвавлений попит на кредитування здебільшого забезпечувався аграріями, які потребували додаткових фінансових ресурсів для проведення посівної. Однак після завершення посівної, попит на кредити почав скорочуватись. Валютне кредитування також скорочувалось протягом 2022 р., що, зокрема, сприяло зростанню показника частки непрацюючих кредитів. З огляду на наявні валютні ризики очікується подальше скорочення валютного портфелю банків [41].

За результатами опитування про умови банківського кредитування за четвертий квартал 2022 р. НБУ підкреслює, що українські банки зазначають посилення стандартів кредитування у зв'язку з високим рівнем очікуваного кредитного ризику.

За умов високої невизначеності, зумовленої війною, НБУ відійшов від політики інфляційного таргетування, і фіксований офіційний курс до долара США є основним якорем стабілізації очікувань та ключовим засобом виконання пріоритетних цілей НБУ. Ураховуючи це, Національний банк здійснив разову корекцію офіційного курсу гривні до долара США

21.07.2022 та фіксує його на рівні 36,5686 грн/дол. США. За оцінками Національного банку, корекція обмінного курсу збільшить приплив і відповідно продаж валютної виручки експортерами, мінімізує спекулятивну складову поведінки учасників ринку та дасть змогу стабілізувати курсові очікування (Офіційне звернення НБУ, 2022). Детально простежити динаміку офіційного курсу гривні до долара можна на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Динаміка офіційного курсу гривні за долар США

Більшість розвинених країн для цінової стабільності передбачають підтримку інфляції на рівні від 1 % до 3 %. Для більшості країн, що розвиваються, середньострокова інфляційна ціль коливається в межах від 4 % до 8 %, тобто є вищою. Середньострокова ціль з інфляції в Україні була встановлена на рівні 5 % (для щорічного приросту індексу споживчих цін). Більшість розвинених країн для цінової стабільності передбачають підтримку інфляції на рівні від 1 % до 3 %

В Україні у попередні роки інфляція декілька разів відповідала встановленому цільовому рівню. Так, у 2011 р. її рівень дорівнював 4,6 %, у 2019 р. – 4,1 %, у 2020 р. – 5 % (рис. 2.8). У деякі періоди інфляція суттєво перевищувала цільовий рівень, була досить високою і мінливою: у 2000 р. – 25,8 %, у 2014 р. – 24,9 %, у 2015 р. – 43,3 % У 2022 р. вона досягала 26,6 %.

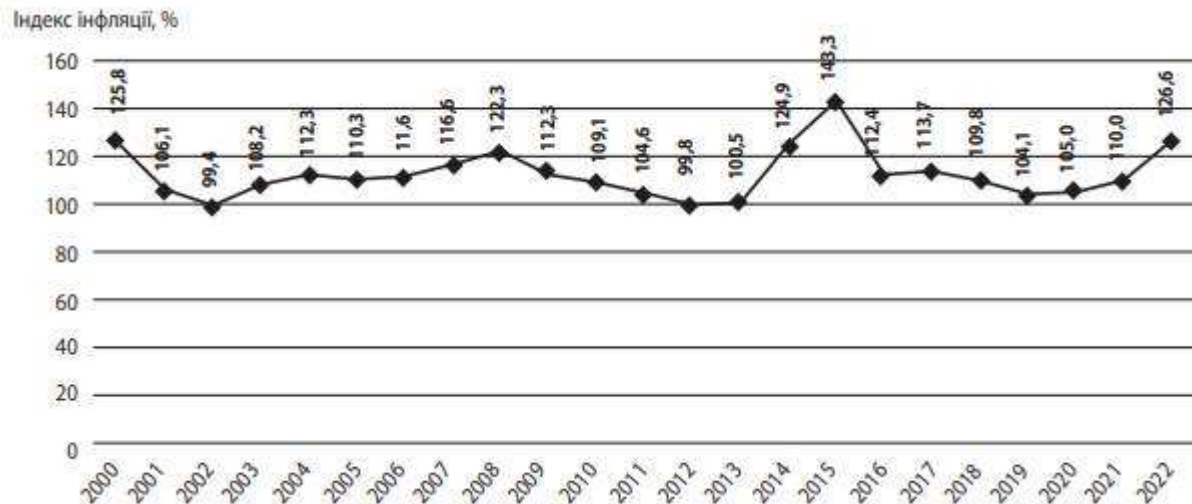

Рис. 2.8. Динаміка індексів інфляції (індексів споживчих цін)

Вітчизняна банківська система завжди чутливо реагувала на всі кризи й інші зовнішні виклики за час незалежності України. Так, якщо в 2014 р. у країні було 180 банків, то в 2015 р. – вже 163, у 2016 р. – 117 банків, тобто за два роки було ліквідовано 63 банківські установи чи 38 % (рис. 4). Тенденція зменшення кількості банків в Україні спостерігається дотепер – на цей час в Україні діють 67 банківських установ, що на 5,6 % менше, ніж у попередньому році. Тенденція зменшення кількості банківських установ спостерігається в основному для банків з іноземним капіталом (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості діючих банків України

Період	Кількість діючих банків	Темпи зростання, %	З них з іноземним капіталом	Темпи зростання, %	У т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	Темпи зростання, %
на 1.01.2008	175		47		17	
на 1.01.2009	184	105,1	53	112,8	17	100,0
на 1.01.2010	182	98,9	51	96,2	18	105,9
на 1.01.2011	176	96,7	55	107,8	20	111,1
на 1.01.2012	176	100,0	53	96,4	22	110,0
на 1.01.2013	176	100,0	53	100,0	22	100,0
на 1.01.2014	180	102,3	49	92,5	19	86,4
на 1.01.2015	163	90,6	51	104,1	19	100,0
на 1.01.2016	117	71,8	41	80,4	17	89,5
на 1.01.2017	96	82,1	38	92,7	17	100,0
на 1.01.2018	82	85,4	38	100,0	18	105,9
на 1.01.2019	77	93,9	37	97,4	23	127,8
на 1.01.2020	75	97,4	35	94,6	23	100,0
на 1.01.2021	74	98,7	33	94,3	23	100,0
на 1.01.2022	71	95,9	33	100,0	23	100,0
на 1.01.2023	67	94,4	30	90,9	22	95,7

Так, якщо на початок 2022 р. було 33 банківські установи з іноземним капіталом, то на початок 2023 р. їх стало вже 30. На основі дослідження даних НБУ щодо активів комерційних банків варто відмітити їх постійне зростання, незважаючи на зменшення кількості банківських установ.

Спостерігається загальна тенденція зростання активів банків в іноземній валюті. Так, якщо на 01.01.2022 р. загальна сума активів банків в іноземній валюті складала 583133 млн дол. США, то на 01.01.2023 р. – 731394 млн дол. США, тобто збільшилася на 25,4 %.

Обсяги наданих кредитів за період 2016–2023 рр. змінювали свій тренд (рис. 2.9).

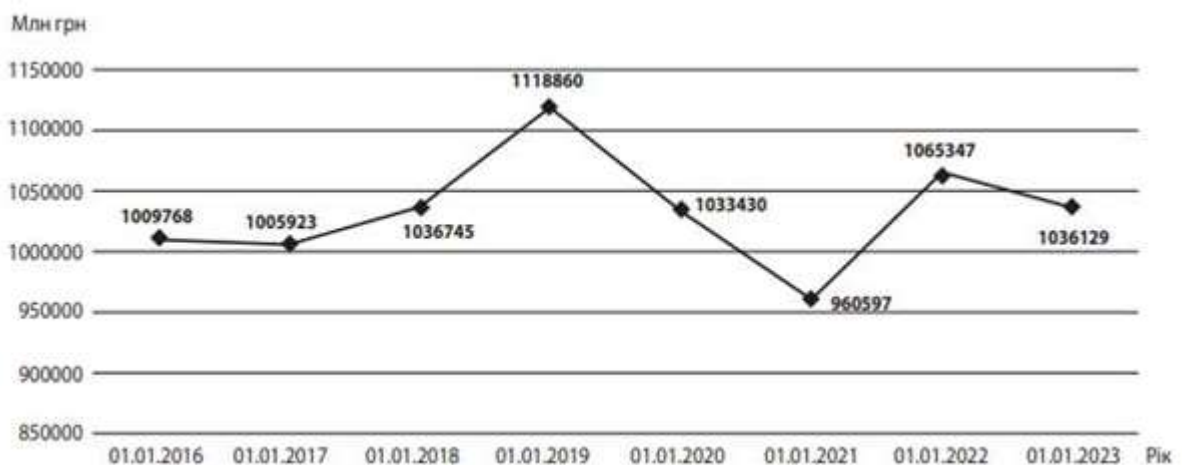

Рис.2.9. Динаміка кредитів наданих клієнтам банківськими установами

Так, якщо станом на 01.01.2016 р. було видано кредитів на суму 1009,768 млрд грн, то станом на 01.01.2019 р. загальна сума наданих кредитів зросла 10 % та склала 1118,86 млрд грн. З 2019 р. по 2021 р. спостерігалось зниження суми наданих кредитів на 14 %, далі – в 2022 р. спостерігається на 11 %. За 2022 р. загальна сума наданих кредитів зменшилася на 2,4 % (табл. 2). Лише сума кредитів, що надані суб'єктам господарювання майже не змінювалася за цей час. Структура виданих кредитів за окремими напрямками фінансування за весь період аналізу змінювалася в бік збільшення кредитів, що надані органам державної влади та фізичним особам. Частка кредитів, що надані суб'єктам господарювання, навпаки, знизилася з 82 % станом на 01.01.2016 до 77 % станом на 01.01.2023 (табл 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка кредитів наданих клієнтам банківськими установами за структурою

Найменування показника	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Кредити, надані клієнтам	1 009 768	1 005 923	1 036 745	1 118 860	1 033 430	960 597	1 065 347	1 036 129
Темпи зростання, %		99,62	103,06	107,92	92,36	92,95	110,90	97,26
В тому числі:								
кредити, що надані органам державної влади	3 360	1 427	1 517	2 865	4 724	11 641	26 973	24 809
темпи зростання, %		42,46	106,32	188,86	164,89	246,42	231,71	91,98
кредити, що надані суб'єктам господарювання	830 632	847 092	864 412	919 071	821 936	749 335	795 513	801 327
темпи зростання, %		101,98	102,04	106,32	89,43	91,17	106,16	100,73
кредити, що надані фізичним особам	175 711	157 385	170 774	196 859	206 737	199 561	242 633	209 944
темпи зростання, %		89,57	108,51	115,27	105,02	96,53	121,58	86,53
кредити, надані небанківським фінансовим установам	65	20	42	66	33	60	228	48

Рентабельність активів в і капіталу банківських установ у 2019 р. була - 12,6 %, а капіталу дорівнювала -116,74 %. З 2019 р. спостерігається позитивна динаміка рентабельності активів і капіталу. Станом на 01.01.2022 р. рентабельність активів дорівнювала 4,09 %, а рентабельність капіталу рівнялася 35,08 %. На початок 2023 р. рентабельність активів і капіталу банківських установ вже була позитивною, хоча протягом 2022 р. вона мала негативні показники (рис. 2.10).

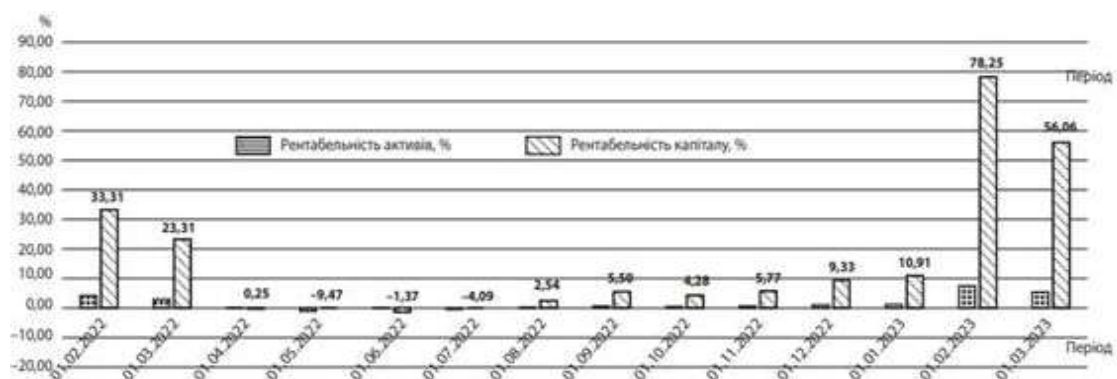

Рис. 2.10. Рентабельність активів і капіталу банківських установ з початку воєнних дій

Так, рентабельність активів у квітні 2022 р. дорівнювала -0,03 %, а капіталу – -0,25 %. Негативна динаміка зберігалася до липня 2022 р. З серпня 2022 р. показники рентабельності активів і капіталу покращуються та поступово зростають. Станом на 01.02.2023 р. рентабельність активів дорівнювала 7,41 %, а рентабельність капіталу була 78,25 %. Характеризуючи банківську та грошово-кредитну систему України, необхідно проаналізувати основні ризики, які її відображають. Так, за оцінкою НБУ, деякі ризики фінансового сектора економіки України знизилися у грудні 2022 р. порівняно з їх рівнем у червні 2022 р. Карту фінансових ризиків за оцінкою НБУ наведено на рис. 2.11

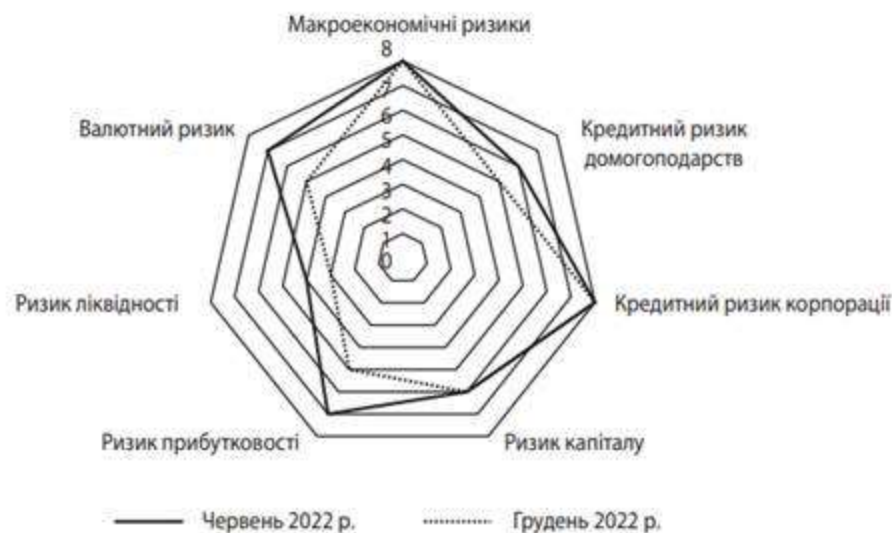

Рис. 2.11. Карта фінансових ризиків за оцінкою НБУ

НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику

Так, декілька ризиків залишаються на високому рівні: макроекономічний, кредитний ризик корпорацій та ризик капіталу. Високий рівень макроекономічного ризику обумовлюється падінням економіки в 2022 р., високим рівнем державного боргу та дефіцитом бюджету відносно ВВП, руйнуванням енергетичної інфраструктури. Проте значні надходження міжнародної фінансової допомоги дещо покращили платіжний баланс і компенсували негативні тенденції. Рівень кредитного ризику корпорацій є

високим, що обумовлюється ускладненням проблем із електропостачанням для бізнесу, зростанням частки дефолтів підприємств та ін. Ризик капіталу залишився на середньому рівні через значний запас міцності, що був накопичений фінансовими установами до війни. Лише декількома банками вже був використаний цей запас для поглинання збитків. Проте кредитний ризик домогосподарств знижується, але ще залишається на середньому рівні. Послабленню кредитного ризику домогосподарств сприяло зростання номінальних доходів. Ризик прибутковості також знизився й оцінюється як середній. Банківський сектор відновив свою прибутковість після збитків першого півріччя, чому сприяли збільшення основних доходів та їх підвищення операційної ефективності, хоча витрати на резервування зростають. Ризик ліквідності знизився та має помірний рівень за рахунок збільшення вкладів населення та коштів корпорацій. Рівень валютного ризику знизився до середнього рівня у зв'язку з коригуванням обмінного курсу гривні до долара США, що знизило його волатильність готівкового курсу та призвело до послаблення тиску на валютному ринку. Також фінансова допомога від країн-партнерів дозволила збільшити обсяги міжнародних резервів [25; 26]. Таким чином, грошово-кредитна система України розвивається у дуже складних умовах. Попри це, фінансовий сектор продовжує працювати. Міжнародна підтримка Україні зростає, забезпечуючи фінансування майже 50 % потреб держбюджету, зовнішні гранти та кредити підтримали платіжний баланс та забезпечили зростання міжнародних резервів, НБУ зберігає свою присутність на валютному ринку. Значні державні видатки на виплати військовослужбовцям і постраждалим від наслідків війни зміцнюють доходи населення та компенсують їх суттєве скорочення в приватному секторі. Ліквідність вітчизняних банків знизилася, але залишилася на достатньо високому рівні.

Оцінка якості активів та стрес-тестування – класичні інструменти аналізу банківських ризиків, якими користується більшість регуляторів у всьому світі.

РОЗДІЛ III. ОЦІНКА СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В Україні регулярна оцінка стійкості банків здійснюється з 2018 р. з перервами: у 2020 р. у зв'язку з пандемією та у 2022 р. через початок повномасштабної війни.

У 2023 р. НБУ повертається до проведення оцінки стійкості. Війна зумовила низку особливостей цього процесу: початок оцінки стійкості довелося відкласти через наслідки масованих повітряних обстрілів, проводитиме її НБУ самостійно, банків, що підлягатимуть оцінці, буде менше, а строки на виконання вимог за її результатами – довші. З квітня НБУ розпочав оцінку стійкості банків та банківської системи після майже дворічної перерви, спричиненої повномасштабною війною.

В основі цього річного обстеження – підходи, аналогічні минулим щорічним оцінкам стійкості, однак у деяких аспектах воно значно відрізнятиметься від регулярного.

Оцінка стійкості, як і зазвичай, проводиться в три етапи:

- 1) оцінка якості активів (AQR, Asset Quality Review);
- 2) екстраполяція результатів AQR на кредити, що не потрапили до вибірки (у разі потреби);
- 3) оцінка показників діяльності банку та його капіталу на горизонті трьох років. Раніше до проведення AQR залучалися аудитори і ця оцінка виконувалася в межах щорічного аудиту фінансової звітності. У періоди, коли реалізуються значні ризики, НБУ схильний проводити AQR самостійно, як це було у 2015, 2016 рр.

Це дає змогу забезпечити уніфікованість підходів. Крім того, законодавче скасування строків подання аудиторських звітів на час воєнного стану та непрогнозованість безпекової ситуації цього року унеможливили залучення аудиторів. Тож у 2023 р. НБУ здійснює AQR самостійно. Щоб ефективно використати ресурси НБУ, кількість банків, що проходять оцінку

стійкості, зменшено до 20. Їхній відбір ґрунтувався на трьох звичних критеріях із різною вагою: розмір зважених на кредитний ризик активів, депозити населення та кредити населення. Сукупно відібрані банки мають більше 90% чистих активів сектору. Цього більш ніж достатньо, щоб оцінити загальну ситуацію в секторі.

Дата оцінки – 1 квітня 2023 р. Для проведення AQR із портфеля кожного банку відібрано по кілька десятків кредитів із сегментів роздрібних та позик для бізнесу. До вибірки у корпоративному сегменті обов’язково потрапляють найбільші позики. Оцінка кредитного ризику за бізнеспозиками здійснюватиметься з урахуванням чинних регуляторних послаблень.

Спроможність корпоративних позичальників обслуговувати борг буде поставлено під сумнів, якщо:

- виробничі потужності боржника було значно пошкоджено або зруйновано, або до них немає доступу через розташування бізнесу, на охоплених війною територіях;
- боржник втратив ринки збуту;
- після реструктуризації боржник не поновив регулярних платежів;
- поточний фінансовий стан боржника свідчить про неспроможність сплачувати принаймні проценти

У AQR буде також верифіковано вартість найбільших об’єктів нерухомого майна в заставі банків. Виявлені під час AQR відхилення в оцінці кредитного ризику мають бути виправлені банками. Якщо кількість порушень виявиться значною, результати AQR будуть екстрапольовані на кредити поза вибіркою. Для кредитів, що не були перевірені, відношення кредитного ризику до боргу буде збільшено на таку само кількість відсоткових пунктів, на скільки цей показник зріс у вибірці.

Традиційно третій етап оцінки стійкості – це стрестестування банків за базовим та несприятливим сценаріями. Цьогоріч несприятливий сценарій моделюватися не буде. Використання в оцінці стійкості несприятливого сценарію дає змогу оцінити потребу банків у капіталі на покриття ймовірних

збитків під час гіпотетичних криз. Українські банки проходять через реальну кризу та вже використовують наявний запас капіталу за потреби. Тож завдання поточної оцінки – переконатися, що після поглинання всіх втрат банки зможуть утримувати капітал на мінімально необхідних рівнях. Відповідно прогнозування показників діяльності банків відбуватиметься тільки за базовим сценарієм, який відповідатиме макроекономічному прогнозу.

Вагомим для результатів оцінки стійкості є припущення про статичний баланс банків у прогностному періоді. Це означає, що розміри кредитного портфеля не змінюються крім як внаслідок резервування або курсових переоцінок. За поточних умов, коли кредитний портфель скорочується, це припущення додає консерватизму. Як і у попередні роки за результатами оцінки стійкості НБУ визначить необхідні рівні нормативів достатності капіталу для банків. Необхідні рівні нормативів достатності капіталу визначаються так, щоб у разі втрати банком капіталу під час реалізації змодельованого сценарію достатність капіталу не опустилася нижче за встановлені граничні рівні. Для цього розрахункове зниження нормативів достатності капіталу у змодельованих сценаріях додається до бажаних граничних рівнів (рис. 2.12)

Рис.2.12. Ілюстративний приклад визначення необхідних рівнів нормативів достатності основного капіталу (НЗ)

У поточній оцінці стійкості таких граничних рівні буде два: 0% та нормативне значення. Досягнення цих необхідних рівнів нормативів відбуватиметься послідовно. Оцінка стійкості триватиме до кінця цього року. До 1 січня 2024 р. банкам, у яких буде виявлено потребу в капіталі, направлять вимогу про складання планів капіталізації чи реструктуризації. До квітня 2024 р. НБУ погодить надані банками плани та опублікує результати оцінки стійкості.

Банки матимуть достатньо часу на відновлення капіталу у разі такої потреби – два роки від завершення оцінки стійкості. Вимоги до досягнення необхідних рівнів капіталу банки виконуватимуть поетапно:

- до 30 вересня 2024 року банки мають досягти необхідного рівня нормативів капіталу, визначеного з граничним рівнем 0%;
- до 31 березня 2026 року банки мають досягти необхідного рівня нормативів капіталу, визначеного з граничним, що дорівнює нормативним значенням, тобто 7% для нормативу достатності основного капіталу та 10% для нормативу достатності регулятивного капіталу.

Особливістю цього річної оцінки стійкості є вимога до банків до 31 липня 2024 р. забезпечити додатне значення капіталу, якщо він став від'ємним внаслідок AQR. З огляду на тривалий час для виконання програм відновлення капіталу банки матимуть можливість це зробити за рахунок прибутків від поточної діяльності. Стандартно в банків також буде можливість виконати вимоги за рахунок реструктуризації власних балансів та в результаті зниження ризиків. Капіталізація може знадобитися лише в крайньому разі.

Щоб забезпечити фінансову стабільність у надскладних умовах воєнного часу, потрібні злагоджені зусилля та тісна координація дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, Національного банку та інших регуляторів ринку, а також дієва підтримка органів державної влади.

Рис. 2.13. Проведення оцінки стійкості

Національний банк пропонує державним органам і фінансовим установам свої рекомендації та оприлюднює власні плани і наміри на найближчий час.

Відновлювати кредитування бізнесу та населення Відновлення економіки пожвавить попит на кредити, принаймні в окремих її сегментах. Це сприятиме активнішому кредитуванню як банками, так і небанківськими фінансовими установами. Водночас дії кредиторів мають бути зваженими: варто стежити за борговим навантаженням позичальників і не допускати його надмірного зростання. Кредитування має бути відповідальним, із дотриманням прав споживачів. Щоб уникнути надмірного зростання боргового навантаження на позичальників – фізичних осіб в умовах війни, НБУ ініціював обмеження граничних розмірів процентних ставок за мікрокредитами фінансових компаній. Пропонується, щоб максимальний розмір реальної денної процентної ставки не перевищував 0.8% на день.

Зберігати консервативну оцінку кредитних ризиків Оцінка кредитного ризику дуже ускладнена від початку повномасштабної війни. Корпоративні позичальники не завжди можуть вчасно підготувати та надати фінансову звітність, аудит такої звітності подекуди неможливий та наразі тимчасово не вимагається законом. Тож якість фінансової звітності позичальників загалом погіршилася. Також подекуди складно оцінити тривалість викликаних

війною труднощів у позичальника. Відповідно оцінка платоспроможності позичальників зараз потребує набагато більше зусиль та часу спеціалістів банку, ніж до початку великої війни. Попри все це, банки мають інвестувати достатньо ресурсів, щоб зібрати всю потрібну інформацію про корпоративних позичальників та впевнитися, що всі ключові фактори ризику враховані для прийняття кредитних рішень.

Підготуватися до розрахунку ринкового ризику та виконання вимог до капіталу на його покриття НБУ затвердив методологію розрахунку вимог до капіталу на покриття ринкового ризику в грудні 2021 р. А нещодавно було уточнено і посилено вимоги до оцінки та управління ринковим ризиком, зокрема уточнено вимоги до віднесення інструментів до торгової книги. Упродовж листопада-грудня банки повинні провести тестові розрахунки мінімального розміру ринкового ризику, щоб бути готовими до його врахування у розрахунку достатності капіталу надалі.

Посилити увагу до управління ризиками інформаційної безпеки та ІСТ НБУ виокремив ризики інформаційно-комунікаційних технологій (ІСТ) та інформаційної безпеки включно з кіберризиком у складі операційного ризику. Банки та банківські групи повинні створити ефективні системи управління цими ризиками, що включатиме політику, процедури та інструменти управління ними. Це повинно забезпечити безперервну діяльність функціонування систем та сервісів ІСТ.

Страховикам виконувати чинні стандарти МСФЗ та оновлені регуляторні вимоги з початку 2023 р. почав діяти новий стандарт обліку – МСФЗ 17 “Страхові контракти”. Страховикам потрібно надалі докладати зусиль для його належного впровадження, зокрема у частині оцінки страхових резервів. Також належна увага має приділятися якості активів. Із 30 червня всі страховики не зможуть зараховувати до прийнятних активів земельні ділянки, а для ризикових страховиків додатково буде виключено житло. Тож компанії мають підвищити частку ліквідних складових в активах.

Також фінансовим установам важливо надалі:

- неухильно дотримуватися вимог НБУ під час дії воєнного стану, зокрема стосовно санкційного законодавства та валютного контролю;
- своєчасно інформувати НБУ про порушення вимог до капіталу та/або ліквідності та про ризики такого порушення;
- підтримувати актуальність планів безперервної діяльності та планів відновлення діяльності.

ВИСНОВКИ

Отже, важливою групою факторів, що впливають на рівень кредитного ризику, є макроекономічні показники. Навіть за умови ефективного управління кредитним ризиком в середині банку чи у банківському секторі в цілому, негативні тенденції в макроекономічному середовищі створюють додатковий тиск на рівень непрацюючих кредитів.

На початку повномасштабного вторгнення росії в Україну банківська система України мала достатній рівень капіталізації. Військова агресія зумовила значне зростання кредитного ризику в кредитному портфелі банків. Після послаблення вимог до оцінки кредитного ризику на початку повномасштабного вторгнення, їх відновлення влітку 2022 р. стимулювало банки оцінювати реальну якість активів та відображати кредитний ризик. Найбільша частка дефолтів у корпоративному сегменті припадає на позичальників, діяльність яких відносилась до секторів, що найбільше постраждали від військових дій. Водночас, за даними НБУ, поточні оцінки банків щодо рівня кредитного ризику працюючого портфелю є надто оптимістичними. В майбутньому банкам необхідно продовжити роботу над визнанням реальної якості активів, вчасно враховуючи усю наявну інформацію про позичальників, яка може вплинути на їх здатність виконувати свої зобов'язання перед банком.

З огляду на ймовірне подальше скорочення виробництва та доходів корпоративних позичальників, загроза зростання кредитного ризику в банківській системі залишається високою. Після значного зростання в середині року, наприкінці 2022 р. кредитний ризик роздрібного кредитного портфелю скоротився з огляду на скорочення кредитного попиту та підвищення стандартів кредитування фізичних осіб.

Водночас, протягом 2022 р. частка непрацюючих кредитів в роздрібному сегменті значно зросла. З огляду на наявну загрозу подальшого скорочення

платоспроможності позичальників та відносно низький рівень покриття працюючого портфеля резервами, з метою збереження керованості кредитного ризику банкам слід адаптувати моделі оцінки кредитного ризику з урахуванням реалістичних макроекономічних припущень, що дозволить їм вчасно створювати резерви під очікувані кредитні збитки та пропонувати позичальникам програми реструктуризацій для збереження їх платоспроможності.

Тож, в Україні банківська система потребує постійного моніторингу та підтримки, що пов'язано із життєво важливим значенням для національної економічної безпеки, стану та перспектив її розвитку.

Під час війни банківська система України на чолі з НБУ показали мужність і витримку, більшість банків стабілізували свою діяльність та показники, дещо змінивши формат роботи. Віримо у нашу перемогу і якнайшвидше відновлення!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківський менеджмент : підручник / за ред. О. Кириченка, В. Міщенко. Київ : Знання, 2005. 831 с.
2. Банківський нагляд. НБУ. Офіційний веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about> (дата звернення: 01.06.2023р.)
3. Бондаренко Л. А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Київ : КНЕУ, 2007. 23 с.
4. Бондарчук М. К., Алексєєв І. В., Кльоба Л. Г. Банківська система : навч. посіб. Львів : Ліга-Прес, 2017. 246 с.
5. Власюк С.А., Цимбалюк Ю.А., Ролінський О.В., Колотуха С.М., Переполка В.Ю. Банківське кредитування як інструмент забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку підприємницьких структур аграрної сфери. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол. .О.Непочатенко (відп.ред.) та ін. Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2023 Вип.102.Ч.2: Економічні науки.- с.156-167.
6. Грошово кредитна і фінансова політика НБУ за липень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_2022-07.pdf?v=4. (дата звернення: 11.06.2023р.)
7. Дзюблюк О. В., Прийдун Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2015. 295 с.
8. Дорошенко Н.О., Дорошенко О.Г. Першочергові заходи та шляхи реанімації економіки України у військовий час. 2022. URL: <https://sci-conf.com.ua/>. (дата звернення: 02.07.2023р.)
9. Задоя А.О., Павленко А.М. «Економічна криза в країнах Східної та Центральної Європи: спільні риси та національні особливості» 2009. URL:

<https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2009/2/17.pdf>. (дата звернення: 23.06.2023р.)

10. Закон про внесення змін до деяких Законів України щодо «Забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» від 06.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>. (дата звернення: 18.09.2023р.)

11. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 21.08.2023р.)

12. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>

13. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 06.06.2023р.)

14. Колотуха С.М., Мельник К. М., Переполка В. Ю. Тенденції розвитку кредитних відносин в аграрному секторі економіки: збірник наук.праць Уманського НУС / Редкол. О.О.Непочатенко (відп.ред.) та ін. Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2023. Вип.102.Ч.2: Економічні науки. С.222-234.

15. Конституція України: «Закон про банки і банківську діяльність» від 01.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

16. Косова Т., Циганов О. Банківські операції : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2008. 372 с.

17. Криклій О. А., Маслак Н. Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.

18. Лобанов А. А., Чугунов А. В. Енциклопедія фінансового ризик-менеджменту. Київ : Знання, 2003. 786 с

19. Матузка Я. Що відбувається з українськими банками під час війни. 2022. URL: <https://nabu.ua/ua/yaroslav-matuzka.html>.

20. Мельник К. М., Колотуха С.М. Фінансова стійкість банків як запорука стабільності банківської системи України. *Банківська справа*. №1 (157). 2023. С. 97-113.

21. Мельник К. М., Колотуха С.М. Фінансова стійкість банків як запорука стабільності банківської системи України. *Банківська справа*. №1 (157). 2023. С. 97-113.

22. Мельник К.М. Аспекти формування стратегії регулювання та мінімізації кредитного ризику вітчизняних банків. *Стратегія сталого фінансово-економічного розвитку України*: колективна монографія / за ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський», 2023. С. 117-140.

23. Мельник К.М. Аспекти формування стратегії регулювання та мінімізації кредитного ризику вітчизняних банків. *Стратегія сталого фінансово-економічного розвитку України*: колективна монографія / за ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. Умань: Видавець «Сочінський», 2023. С. 117-140.

24. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» (затв. Постановою Правління Національного банку України від 15 березня 2004 р. № 104). URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show /v0104500-04](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04) (дата звернення: 21.09.2023р.)

25. МінФін. 2022. «Через війну можуть закритися 10-15 банків: кого точно рятуватиме держава» URL: <https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/iz-zavoyuny-mogut-zakrytsya-1015-bankovkogo-tochno-budet-spasat-gosudarstvo/>. (дата звернення: 07.06.2023р.)

26. Національний Банк України: основні дані і положення. 2022. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D

0%BA_%D0%A3%D0 %BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8.
(дата звернення: 26.09.2023р.)

27. основі удосконалення їх оцінки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Львів : ЛНУ, 2006. 24 с.

28. Офіційне звернення НБУ щодо валютного регулювання. 2022
URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-zafiksuvav-ofitsiyniy-kurs-grivni-do-dolara-ssha-na-novomu-rivnita-vjiv-nizku-dodatkovih-zahodiv-dlya-zbalansuvannya-valyutnogo-rinku-ta-pidtrimannya-stiykostiekonomiki-v-umovah-viyni>. (дата звернення: 14.01.2023р.)

29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» (затв. Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 р. № 599). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення: 21.11.2023р.)

30. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями (затв. Постановою Правління НБУ від 30 червня 2016 р. № 351). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (дата звернення: 10.09.2023р.)

31. Постанова НБУ «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18» від 20.10.2022. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_20102022_222. (дата звернення: 22.09.2023р.)

32. Постанова Правління Національного банку України від 30.06.2016 № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n1437> (дата звернення: 12.06.2023р.)

33. Притоманова О. М. Моделювання кредитного ризику комерційного банку на основі нейронечітких технологій: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.03.02. Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. 20 с.
34. Прокопенко І. Ф. Основи банківської справи : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2005. 410 с.
35. Робота комерційних банків у воєнний період 2022. URL: <https://susplne.media/243597-ak-pracue-bankivska-sistema-u-voennij-cas-rozprovidae-ekspertka/>. (дата звернення: 26.09.2023р.)
36. Супрунович Є. Б. Управління кредитним ризиком. Банківський менеджмент. 2006. № 10. С. 33–43
37. Угненко К. А. Діяльність Національного Банку України під час воєнного стану. The 3rd International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions”(April 10-12, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. 351 p.
38. Улянич Ю.В., Мельник В.І. Кредитний ризик у системі ризиків банку. Актуальні питання сучасної економіки : *матеріали XV Всеукраїнської наукової конференції за міжнародною участю*, 15 листопада 2023р. – Умань : УНУС. 2023. С. 78-80.
39. Частка непрацюючих кредитів в Україні у 2022 році. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>. (дата звернення: 09.10.2023р.)
40. Якість кредитних портфелів станом на жовтень 2022 року. URL: https://web.telegram.org/k/#@nbu_ua. (дата звернення: 01.10.2023р.)
41. Banks’ credit risk, systematic determinants and specific factors: recent evidence from emerging markets. Maryem Naili, Youn es Lahrichi. February 2022. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8886134/pdf/main.pdf> (дата звернення: 15.06.2023р.)
42. Credit Risk Determinants in the Vulnerable Economies of Europe: Evidence from the Spanish Banking System. Gila-Gourgoura E., Nikolaidou E. March 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/318194248_Credit_Risk_Deter

minants_in_the_Vulnerable_Economies_of_Europe_Evidence_from_the_Spanish_Banking_System (дата звернення: 17.09.2023р.)

43. Doroshenko N., Doroshenko O., Melnychenko V. Bringing the Standards of Ukrainian Banking Legislation to EU Standards. 2021. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/bambel-21/125960335>. (дата звернення: 10.08.2023р.)

44. Empirical Examination of Credit Risk Determinant of Commercial Banks in Jordan. Mohammad Motasem ALrfai, Danilah Binti Salleh and WaeibrorheemWaemustafa. April 2022. URL: <https://www.mdpi.com/2227-9091/10/4/8561> (дата звернення: 01.08.2023р.)

45. IFRS 9 Financial Instruments. The IFRS Foundation. URL: <https://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ifrs-9-financialinstruments/> (дата звернення: 01.10.2023р.)

46. Macroeconomic Determinants of Credit Risk: Evidence on the Impact on Consumer Credit in Central and Eastern European Countries. Rasa Kanapickiene¹, Greta Keliuotyte-Staniulieniene¹, Deimante Teresiene¹, Renatas Špicas, Airidas Neifaltas. September 2022. URL: https://www.researchgate.net/figure/Classifications-of-factorsinfluencing-banking-credit-risk-Classifications-of-factors_fig1_364400370 (дата звернення: 25.07.2023р.)

47. Macroeconomic determinants of credit risks: evidence from high-income countries. Laxmi Koju, Ram Koju, Shouyang Wan. March 2020. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/EJMBE-02-2018-0032/full/pdf?title=macroeconomic-determinants-of-credit-risks-evidencefrom-high-income-countries> (дата звернення: 08.08.2023р.)

48. Moroz N. V., Seletska T. A. Classification of credit risk // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Universum View 13. Economics and management». Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2019. С. 145–146

49. on4.rada.gov.ua/laws/show /v0104500-04 5. Криклій О. А., Маслак Н. Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.

50. Principles for the Management of Credit Risk. Basel Committee on Banking Supervision. September 2000. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf> (дата звернення: 13.06.2023р.)

51. Principles for the Management of Credit Risk: Consultative paper issued by the Basel Committee on Banking Supervision. Issued for comment by 30 November 1999. Basel, July 1999. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs54.pdf> (дата звернення: 04.08.2023р.)

52. Saunders A., Allen L. Credit Risk Measurement: New Approaches to Value at Risk and OPrinciples for the Management of Credit Risk: Consultative paper issued by the Basel Committee on Banking Supervision. Issued for comment by 30 November 1999. Basel, July 1999. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs54.pdf>ther Paradigms. 2nd ed. New York : John Wiley&Sons, Inc., 2002. 320 p.

53. What Drives Credit Risk? Empirical Evidence from Southeast Europe. Fabris Nikola and Nina Vujanović. The Vienna Institute for International Economic Studies. May 2022. URL: <https://wiiw.ac.at/what-drives-credit-risk-empirical-evidence-fromsoutheast-europe-dlp-6176.pdf> (дата звернення: 01.10.2023р.)